

Pracovní list

Sociologie náboženství

Tento metodický vypracovala bc. Tereza Dubenská

Úvod

Jak název napovídá, tato sociologická disciplína se zabývá náboženstvím. Nepleťme si ji ale s religionistikou nebo teologií, přestože má s těmito obory společný předmět zájmu. Sociologie náboženství nezkoumá pravdivost náboženských výpovědí, neusiluje ani o popis a srovnání různých náboženských tradic. Tím, co jí zajímá, je náboženství jako sociokulturní jev. Zaměřuje se proto na vztah náboženství a člověka, resp. společnosti - na to, jak lidé náboženství utvářejí, i na to, jak jsou sami náboženstvím formováni.

Co je to ale **náboženství**? Jak nejlépe ho definovat? Není to snadný úkol a sociologové se jím zabývají již od samotného zrodu svého oboru. Mnozí se domnívají, že určujícím znakem náboženství je přítomnost **Boha** nebo **božstev** (ať už se jedná o monoteismus, který vyznává jednoho boha, nebo polyteismus, který jich má celou řadu). Některá obecně uznávaná náboženství (například taoismus nebo určité směry buddhismu) ale bohy neznají. Objevuje se proto názor, že se v těchto případech spíše než o náboženství se jedná o filozofické hnutí. Ne všechna náboženství také stanovují, jak se má člověk správně chovat (kupříkladu řečtí bohové se spíše zajímali o sebe, než o to, co dělají pozemšťané), stejně jako nemusí platit, že je každé náboženství spojeno s **nadpřirozenem** (například konfucianismus klade důraz na to, že svět je něco přirozeného). Náboženské osoby se také nemusejí nutně sdružovat v **církvích** či podobných organizacích, ačkoli je to pro mnohé z nich důležité. Své náboženské založení totiž mohou naplňovat v soukromí a individuálně. A ani zdánlivě neproblematická položka, jíž je **víra**, nemusí být uspokojivou, protože pro některé náboženské tradice není věroučná stránka podstatná. Spolehlivější cesta se nabízí, budeme-li na náboženství pohlížet jako na jev spojený s rozmanitou škálou **rituálů** a **symbolů** (od náboženských poutí a svátků přes zakázaná jídla až po pravidla správného oblékání).

S tou či onou formou náboženství se setkáváme snad v každé společnosti. Podobně pestrá jsou i místa, ve kterých na něj narazíme, stejně jako role, které náboženství v lidských společnostech mohou sehrávat. Za určitých okolností se každé náboženství může stát jak zdrojem **konfliktu** (například náboženské války), tak **soudržnosti** (posílení skupinové solidarity). Důvodem je skutečnost, že lidem dokáže nabídnout určitý výklad světa

spojený s návodem k jednání a vedle toho je schopné v lidech probouzet silné emoce a odhodlání.

Sociologie náboženství se snaží popsat a analyzovat místo a roli náboženství v moderních společnostech. Ptá se, zda s postupujícím společenským vývojem dochází k **sekularizaci**, tedy k oslabování společenského významu náboženství; nebo s ním náboženství naopak získává na větší síle. Všimá si také proměn náboženského života (individualizace, privatizace) a jeho vztahu k jiným společenským institucím (politika, právo, ekonomika).

Zvláště aktuální postavení mají v sociologii náboženství otázky náboženské **identity** a soužití v nábožensky pluralitních společnostech. Náboženství se totiž nevyčerpává svojí viditelnou, institucionalizovanou stránkou, ale v řadě případů tvoří pevnou součást identity jedince. V ne-náboženských (**sekulárních**) či protináboženských (**ateistických**) společnostech může příslušnost k náboženství znamenat řadu více či méně vážných životních komplikací (od omezených možností stravování po hrozbu vězení). Podobně se může stát náboženství významným společenským prvkem v momentech, kdy se jeho věrouka nebo normy chování dostávají do sporu s hodnotami většinové společnosti.

1. Praktické cvičení

Cíl:

- Zamyslet se nad otázkami: Co je to náboženství? Kde leží hranice mezi sakrálním a profánním?
- Třída nemusí dojít ke shodě; naopak bude dobře, pokud se projeví pluralita názorů. Je důležité respektovat názory všech. Při následujících aktivitách totiž neexistují správné a špatné odpovědi.
- Zamyslet se nad přítomností náboženství v současné české společnosti
- Kriticky se zamyslet nad výzkumy zabývajících se náboženstvím ve společnosti

2. Aktivita

Aktivita A: Hra na asociace (tato aktivita by měla být zařazena na úplný začátek, tedy před teoretickou část, aby studenti nebyli „navedeni“ tím, co se naučí v teoretickém úvodu)

Popis aktivity

Studentům se předloží otázka: *Co se vám vybaví, když se řekne „náboženství“?*

Jedná se o tzv. briefing – zaznamenat cokoli, co se studentům vybaví, když se řekne „náboženství“. Na tuto otázku neexistuje správná odpověď, proto každá myšlenka může být pochválena a bude zapsána na tabuli. Aktivita by měla zabrat 2–3 minuty.

Aktivita B: Kde leží hranice mezi sakrálním a profánním?

Někteří sociologové definují náboženství jako soubor věr a praktik, které se vztahují k rozdělení světa na **sakrální** (posvátné) a **profánní** (všední). Některé praktiky můžeme poměrně snadno přiřadit k té či oné sféře (např. modlení). V mnoha případech jednoznačné není – jedna a tatáž aktivita může nést různé významy. Je rozdíl mezi tím, když si zapálíte svíčku, protože vypadl proud a vy si chcete posvítit, a když ji zapálíte, abyste si usmířili boha, kterého jste rozhněvali. V této aktivitě se podíváme na to, že stanovení hranic mezi tím, co je sakrální a profánní, není jednoduché.

Popis aktivity

Nejdříve se ujistíme, že studenti chápou definice slov „sakrální“ a „profánní“. Nad odpovědi z prvního cvičení (hry na asociace) napsané na tabuli umístíme slovo SAKRÁLNÍ. Na horní část vedlejší prázdné tabule napíšeme slovo PROFÁNNÍ. Opět přistoupíme ke hře na asociace (neboli briefing). Otázka tentokrát bude znít: *Co se vám vybaví, když se řekne „všední věci“?* Odpovědi zde opět mohou být různorodé (např. počítač, škola), opět neexistují správná a špatná odpověď, takže každá myšlenka by měla být pochválena a zapsána na tabuli. Pokud studenti s odpověďmi váhají, můžete je podpořit otázkami: *Co třeba škola, je všední, nebo posvátná?, ...*). Může se stát, že se některý ze studentů vyjádří, že *on by to udělal jinak* (to, co je ve sloupci „Profánní“, by přeložil do sloupce „Sakrální“) – to je dobrá poznámka a je nutné u ní zdůraznit, že se jedná o náš subjektivní pohled, tudíž že zde neexistují správné a špatné odpovědi. **První část** aktivity B opět trvá 2–3 minuty.

Poté se studenti rozdělí do dvojic (či menších skupinek) a předloží se jim sada obrázků z **Přílohy 1** (talisman pro štěstí, ztvárnění Jaromíra Jágra jako Ježíše, muž s velkými přívěsky kříže na krku a kostel přeměněný na skatepark). Dostanou za úkol obrázky seřadit podle toho, jak moc náboženský/ne-náboženský vnímají jejich obsah. Na jednom konci řady by tak měl být obrázek, jehož obsah pokládají za nejvíce náboženský (**sakrální**), na druhém konci řady obrázek, který vnímají jako nejméně náboženský (**profánní**). (Vyučující může na tabuli nakreslit jako pomůcku tuto osu a zdůrazní, že se nejedná o dvě oddělené kategorie, ale o kontinuální **škálu**.)

Sakrální Profánní

Druhá část aktivity B by měla trvat 5–10 minut. Po dokončení se může vyučující zběžně zeptat několika dvojic (skupin), co oni uvedli kupříkladu jako nejvíce náboženské nebo u čeho se nemohli na zařazení shodnout a proč. Poukáže také na (případné) rozdíly mezi skupinkami a bude je tematizovat. Na této aktivitě vidíme, že může být obtížné jednoznačně a objektivně určit hranici mezi sakrálním a profánním. Je přitom důležité, jak si objekt na obrázku pojmenujeme – vnímáme-li například panenku na obrázku jenom jako „panenku“, pravděpodobně jej umístíme poblíž konce PROFÁNNÍ. Pojmenujeme-li ji však jako „talisman“, je pravděpodobné, že obrázek přiřadíme spíše ke konci SAKRÁLNÍ.

Aktivita C: Zamyšlení se nad postavením náboženství v současné české společnosti

Popis aktivity

Vyučující přečte následující text a nechá studenty volně odpovídat na otázky:

Splnit aktivitu B asi nebylo úplně jednoduché. Mezi spolužáky jste našli spoustu podobností, ale také různých neshod. Tyto neshody mohly pramenit z rozdílnosti vašich pohledů na svět a vašeho přesvědčení, které se do splnění úkolu promítaly. Tato souvislost činí sociologické zkoumání obtížným – není totiž snadné oprostít se od toho, čemu vy sami věříte. Je ale důležité si osobní zakotvenost uvědomit a brát její možný vliv v potaz.

Česká republika bývá často označována za jednu z nejateističtějších zemí na světě. *Jak se podle vás může projevovat společnost, kterou označíme za ateistickou? Co přesně to může znamenat?*

(Možné odpovědi: Lidé se přestanou hlásit k náboženství; může to ale vyjadřovat pouhou změnu formy náboženství – například z veřejné sféry, kde se lidé sdružovali v církvích a kde bylo náboženství součástí jejich života ve všech směrech, do sféry soukromé, kde je víra privátní záležitostí každého jedince)

Myslíte si, že jsou Češi opravdu nenáboženští?

(Možná odpověď: Ano i ne – někteří opravdu nechodí často do kostela, nehlasí se k žádné církvi, nedůvěřují církvím, ale to nemusí znamenat, že jsou nenáboženští; mnoho Čechů například věří v amulety, v přírodu nebo v určitou energii)

Jsou výzkumy srovnávající míru náboženství v jednotlivých zemích objektivní?

(Nemusí být. Definice náboženství se liší jak mezi lidmi, tak mezi kulturami. Problém také nastává, když se tyto výzkumy ptají na takzvanou institucionální stránku víry (tedy takovou, která je spojená s institucí církve), tedy „chodíte do kostela“, „jste v nějaké církvi“ apod., ale to nemusí znamenat, že jsme pravdu nenáboženští.)

Shrnutí aktivit

Co by se měli studující naučit?

V těchto aktivitách se studenti učí, že zkoumání náboženství není tak snadné, jak by se to mohlo na první pohled zdát. Musíme si totiž uvědomit, že náboženství lze definovat různými způsoby a že různí lidé mohou náboženství vnímat odlišně. Tam, kde někdo může vidět náboženský fenomén nebo příklad „posvátna“, může jiný spatřovat jev nenáboženský a profánní. Významy, které v tomto smyslu lidem, věcem, místům nebo událostem přisuzujeme, mají svůj zdroj v konkrétní společnosti či kultuře.

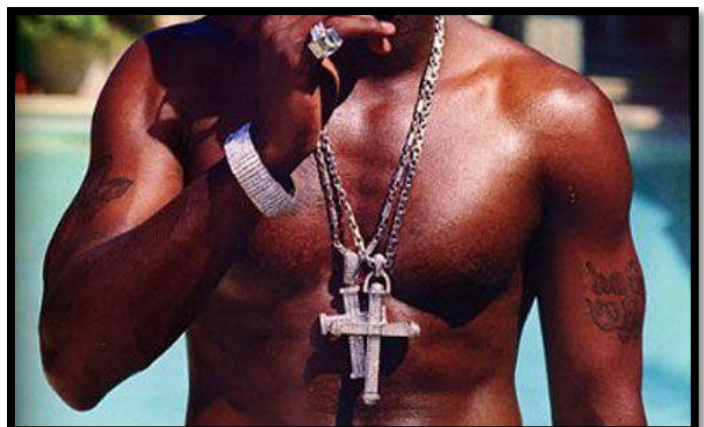
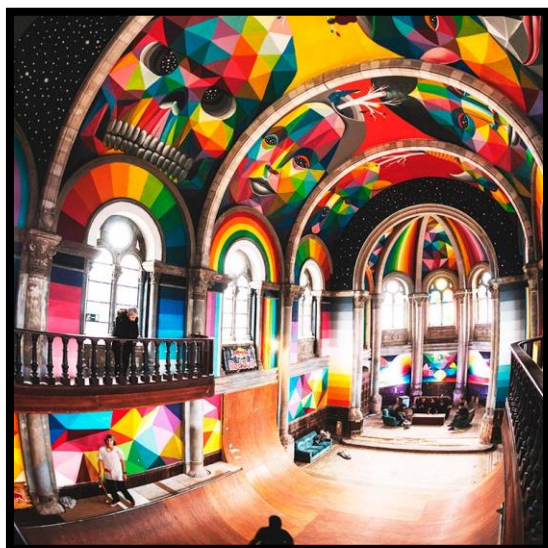
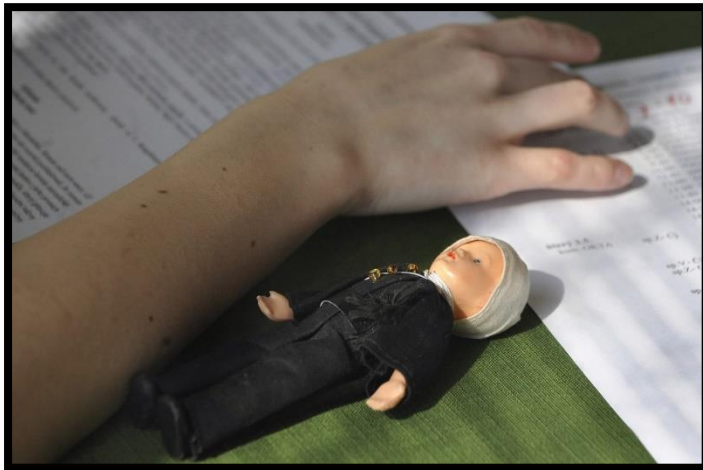
3. Přílohy

Kde leží hranice mezi sakrálním a profánním?

(Je třeba zadání a obrázky nejlépe barevně vytisknout, vystřihnout a předložit do dvojic/skupinek.)

Zadání:

- 1) Prohlédněte si obrázky. Řekněte si ve dvojici, co na nich vidíte.**
- 2) Seřad'te obrázky vedle sebe do řady. Na jedné straně budou obrázky, které jsou nejvíce náboženské (sakrální), na druhé straně řady budou obrázky, které jsou nejméně náboženské (profánní).**

Použitá literatura:

GIDDENS, Anthony (1999) *Sociologie*. Praha, Argo

NEŠPOR, Zdeněk R. (2008). „Český Kenda!“ Úvodem k sociologickému studiu současné religiozity/spirituality v České Lípě a v Mikulově in LUŽNÝ, Dušan. NEŠPOR, Zdeněk R. a kol. (2008). *Náboženství v menšině. Religiozita a spiritualita v současné české společnosti*. Praha: Malvern.

Zdroje obrázků

<https://cz.pinterest.com/pin/449515606534101858/>

<https://cz.pinterest.com/pin/456482112201269927/>

http://www.lidovky.cz/foto.aspx?r=ln_domov&c=A120511_131522_In_domov_mev&foto=SPA3ae16b_p201105020402101.jpg

<http://www.ufunk.net/en/artistes/okuda-church-skate-park/>

Doporučená literatura

DAVIE, Grace. (2009). *Výjimečný případ Evropa. Parametry víry v moderním světě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

GIDDENS, Anthony. (2013). *Sociologie*. Praha: Argo.

LUŽNÝ, Dušan. (1999). *Náboženství a moderní společnost*. Brno: Masarykova univerzita.

LUŽNÝ, Dušan; NEŠPOR, Zdeněk. (2007). *Sociologie náboženství*. Praha: Portál.

NEŠPOR, Zdeněk (ed.). (2004). *Jaká víra?: současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

NEŠPOR, Zdeněk R. (2010). *Příliš slábi ve víře. Česká ne/religiozita v evropském kontextu*. Praha: Kalich.

NEŠPOR, Zdeněk R., VÁCLAVÍK, David a kol. (2008). *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Sociologické nakladatelství.

TICHÝ, Radek, VÁVRA, Martin. (2012). *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

VÁCLAVÍK, David. (2010). *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada.

Další metodické listy

Buddha Dostupné z: <http://www.obcankari.cz/edukacni-material-buddha>

Počátky islámu, víra a tradice z publikace Příčiny a důsledky, kterou vydalo ARPOK, o.p.s. v roce 2015. Dostupné na: <http://www.obcankari.cz/edukacni-material-lekce-pocatky-islam-u-vira-tradice>